

Билбаева Г.Ж., Садыков А.

«БИРИНЧИ МУГАЛИМ» («КОШ ТЕРЕК» СЫРЫ)

Билбаева Г.Ж., Садыков А.

«ПЕРВЫЙ УЧИТЕЛЬ» (ТАЙНА «КОШ ТЕРЕК»)

«Ак-Жар деген айылдын үстүндөгү адырда эки (кош) зор терек болор эле»- деп баштайт өз сөзүн аты аталбаган каарман-художник. Ал үчүн бул теректер ыйыктай сезилет. Ал анын көрүнүшүн мындайча сүрөттөйт: «Көчөдө бак деген толуп жатат, бирок, бул теректердин бир укмуштуу касиети – алар бөтөнчө үндүү, тил бүткөндөй жандуу теректер... Алар ар кандай үнгө салып шуулдайт. Бирде жээкке урунган эрке толкундай угулар-угулбас шапшынып, бирде тым-тырс ойлоно калып, сагынычтуу санаага толгондой, алда эмнеге муңкана үшкүрүп, жулкунган шамал булут айдап, жаан айдап, бутактарын кайырып тийгенде, теректер бой тиреше чыналып, **«бизди жыга албайсың»** дегендей өжөрлөнө күүлөнүшөт (196-бет).

Бул деталь символ. Кош теректин сыры толук ачылгандан кийин ал Дүйшөн менен Алтынайдын мүнөзүн толуктап, ажарын ачууга жардамдаш кошумча символ-образга айланат.

Туулган жер – кичи мекен символ-деталы повесттин прологунда жакшы берилген. Алтынай он беш жашында байга токолдукка сатылып, Совет өкмөтүнүн аркасы менен туткундан бошонуп, ошондон кийин балдар үйүнө берилип, кийин шаарда окуп, академиктикке чейин жетип, бирок, балалыгы өткөн айылдан алыстап калган. Айылдаш художник ага суроо менен кайрылып калат:

–Эже, айыл жакка барып, эл-журт менен жолугушуп келсеңиз кантер эле? Сизди сыртыңыздан баары эле билип, сыймыктанышат экен, бирок, көпчүлүгү таанышпайт.

–Аның туура, иним,- деп Алтынай Сулайманова **үшкүрүп койду.** –барууга өзүм да дилгирмин. Айылда анча деле жакын туугандарым жок, бирок, эл деген тууган, элден ашкан тууган болбойт. **Сөзсүз барам, колум бошой калса эле барам. Сагындым жеримди** (199-бет).

Бул сөздө ички толкун (эмоция) ачык эле сезилип турат. «Киндик кан тамган жер» деген түшүнүк бар элибизде. Ал туулган жердин асылдыгын, ыйыктыгын туюнткан идиома. Азыркы тил менен айтканда "кичи мекен". Ч.Айтматовдун баамында патриотизм деген улуу сөз алакандын отундай болгон өз очогундан башталат. Бул – өз айылың деген сөз.

Ошентип, Алтынайга эл менен жүз көрүшүп, учурашууга туура келди. «Ак жол» айлына жаңы чоң мектеп курулуп, академик А.Сулайманова ошонун ачылыш аземине чакырылат. Мындай салтанаттуу жыйналыштардын нечен мамлекетте, нечендерин көргөн Алтынай Сулайманова **бул жолу көзүнө жаш алып отурду.** Жыйналыштын аягында пионерлер анын мойнуна кызыл жагоо тагып, гүл берип, жаңы мектептин ардак китебине анын ысмын бирден бир кылып жазышты» (1-т., 199-бет). »

Кечки отурушта Алтынай биринчи мугалими, азыр почточу болуп иштеп жүргөн Дүйшөн, анан да чала сабат ушул адам бир замандарда бала окутуп жүргөндүгү жөнүндө шылдың сөз угуп, өзүн абдан ыңгайсыз сезет. «Коноктор тышка дем алганы чыкканда Алтынай Сулайманованын элден четте бөлүнүп, тээ жогору адырды чайпалган кош теректи тиктеп, **ойлуу турганын** көрүп, жанына басып бардым» (1-т., 201-бет) дейт художник. Ошондо Алтынай **«ар нерсенин жазы да, күзү да** болот тура» деген табышмактуу сөз айтат. Бул өткөн өмүр жөнүндөгү **философиялык деталь** эле. «Кош теректе» анын алгачкы наристе сүйүүсү калган. Мына ошол жөнүндө жалпыга жарыя угуза айтуу үчүн ал айылда эки-үч күн туруу жөнүндөгү планын өзгөртүп, жөнөмөк болуп калат: «Айылдаштары жаалап, кетирбейбиз деп таарынып кыйнагандарына карабастан, айтканынан кайтпай, кечирим суранып жатып машинасына отурат» (200-бет).

Текстте кыргыз турмушуна – бусурманчылыкка байланыштуу бир деталь бар – **ал бышып жаткан тамакты таштап кетүү.**

Элибизде байыртадан келаткан конок күтүү расмиси бар. Ийгө мейман келгенде сөзсүз түрдө казан асылат, мал союлат. Бул ага көрсөтүлгөн сый-урмат. Ал ошону кабыл алып, өз кезегинде сый менен жооп бериш керек. Эгерде ага арналган тамакты таштап кетсе – бул – үй ээсине жасаган терс мамиле болуп калат. Алтынай Сулайманованын атайын урматтуу конок катары чакырылып келип, анан тигинтип айылдаштарын бозала кылып жөнөп кетиши адепсиздиктей сезилиши мүмкүн. Алтынай муну түшүнөт, бирок, ошол күнкү мектептин тоюнда ардактуу орунда отура турган биринчи мугалим, караңгылык менен өзүнүн каны-жанын аябай кармашып жүрүп алгачкы мектеп ачкан адамдын сыйга чакырылбай калышы өтө кечиримсиз иш эле. Ушундай кырдаалда Алтынай Сулаймановага салтты бузууга туура келди. Москваны көздөй сапарын улантуу үчүн темир жол станциясына барганча «Алтынай Сулайманова бир ооз сүйлөбөй, өтө катуу ойлонуп, капа болуп келе жатты,- дейт художник,- станцияга келип, поездге түшөрүндө акыры сурадым:

–Эже, бир нерсеге кейип, капа болуп келдиңиз, таарынган жериңиз барбы?

–Жок, антип ойлобогула. Эмнеге таарынайс. **Таарынсам да өзүмө таарынам, өзүмдүн билбестигиме...**» (202-бет).

Ошентип, жөнөп кетет да, 1924-жылы күздөн жазгы май айына чейинки ушул айылда болуп өткөн окуя, турмуш тууралуу кеңири баяндап художникке кат жазат, б.а., сыр ачат: «Бул менин көп ойлордон кийин келип чыккан пикирим. Бул менин эл алдында жүрөгүмдү сунуп, тартуу кылган сырым. Андыктан

муну канчалык көп адам билсе, мен ошончолук бактылуу болом, ошончолук эл алдында ыйык парзымды аткарып, ошончолук менин да кетирген күнөөм кемийт...» (200-бет).

Жогоркудай прологдон кийин окуя өнүгүүгө бет алат. Айылда «аскер шинель кийген бир чоочун жигит пайда болду»- деп баштайт Алтынай өз аңгемесин. Көрсө, ал «ошол жерлик, кийин темир жолго иштеп кеткен Таштанбектин уулу Дүйшөн экен». Комсомолдук тапшырма менен мектеп ачып, бала окутуу үчүн жиберилиптир. Ал дөбөчөгө эл чогултуп, жыйын куруп, сайдын өйүзүндөгү ат сарайды оңдоп, ортодогу сууга көпүрө салып окуу баштоо жөнүндө кеңеш сурайт. Ал жерде ар түрдүү суроо жана сөздөр болот. Бирөө «бу сенин ата-тегинди го биз билебиз, анан кайдан жүрүп молдо болуп калдың десе, экинчиси, андан да кычыгыраак собол таштайт: «Бу мектеп ачам деп кыйкырасың,- дейт кераяк Сатымкул,- үстүндө тонун жок, астында атың жок, айдап койгон жериң, же көздөп алган малың жок, сен эмне жылкы тийип оокат кыласыңбы?» (205-бет). Ичүнчүсү, «ой, бизге окуунун кереги эмне?» десе, аягында: «й –э, тим койгулачы, кыларга иши жок болсо, окутса окута берсин» деп, туш-тушка басып тарап кетишет. Алтынай «путье-касын кармаган боюнча турган жеринде селдейип катып калган» шинелчен жигитке боору ооругандай «көз айрыбай карап калган экен», акеси:

–Ой, сен эмне кылып жүрөсүң бул жерде, тур үйгө жөнө, саксайбай,- деп кууп салат.

Жогоруда Дүйшөнгө айтылган **кайша сөздөрдүн ар бири өзүнчө деталь** – ар биринин артында чоң маани турат.

Ата-бабасынан бери «окуу», «билим» деген түшүнүктөн кабары жок элде чын эле «бизге окуунун кереги эмне», баягыдай эле кетмендеп жер айдап, мал күтүп оокат кыла беребиз да деген ой турду. Ал эми Сатымкул кераяк үй-жайы жок тентиреп жүргөн бул байкуштун колунан эмне келсин деген мыскылды узатышы бекеринен эмес. Ал «жылкы тийип оокат кыласыңбы?» деп жатпайбы. Көчмөнчүлүк доордо алдуу-күчтүү жигиттер байларга кол салып, жылкыларын уурдап айдап да кетишкен. Ал замандын мыйзамы ошондой болчу.

Дүйшөн байдын ат сарайын оңдоп, мектеп салып жүргөндө элдин караңгылыгынан дагы эле ушуга окшош шылдың сөздөрдү угууга туура келген:

–Ой, алдагы жондо отун көтөргөн Дүйшөн мугалим эмеспи?

–Ооба, так ошол.

–А бечара, мугалим деген жумушун деле жыргаган жумуш эмес экен го!..

–Анан эмей, карачы, **байдын токолунча жүк көтөрүп, отун алганын**. Анан ушинтип жатып дегеле чоң сүйлөгөнүнө эмне бересиң! (206-бет).

Советтик кызыл мугалим мына ушундай, кээде андан да оор күндөрдү башынан өткөрүүгө туура келген, бирок, алар элдин сабатын ачып (саясий көз карашын кошо калыптандырып) өтө чоң жумуш аткарган. Аны Алтынай өтө кеч түшүнгөнүнө өкүнүп отурбайбы.

Дүйшөн ошентип түйшүктөнүп жүргөн күндөрдүн биринде кийинки окуучусу Алтынай менен таанышууга туура келет.

Ал анда 14төн 15ке караган, аталаш агасынын үйүндө каардуу жеңесинин тилин угуп, таягын жеп жүргөн жетим кыз экен.

Дүйшөн тамдын ремонтун бүтүп, эми кышкы отундук бирдеме даярдап жүргөн кезинде Алтынай жолугуп, «мектебинер даяр болду, эми чоңураагы сен экенсиң, балдарды ээрчитип келгин, макулбу?» деп, сүйлөшүп калат. Анан тезекке келген кыздар үйлөрүн көздөй чуркаганда Алтынай артта калып, **бир кап тезегин мектепке төгүп берип**, ошол күнү жеңесинен таяк жейт. «Бирок, азыр ойлоп-ойлоп отуруп,- деп эскерет Алтынай,- менин чыныгы тагдырым, менин азаптан-тозоктон өткөн **таалайым ушул бир кап тезектен башталдыбы** деп да **кетем**, анткени, так ушул күнү бул жоругумдун аягы эмне болот деп тартынбай бел байлап, өмүрүмдө биринчи жолу өзүм туура деп тапкан оюмду иштедим... Бирөөгө кичинекей бир жакшылык кылганымдан дикилдеген жүрөгүмдө канчалык кубаныч бар экенин билгендей менин **бешмантымдын топчуларына чагылыша жүзүмдөн, маңдайымдан эркелетип балкыган нур төгүп жатты!**.. (208-бет). Бул укмуш сонун **деталь**. Бир кап тезек менен 15 жаштагы Алтынай мугалимге деген жакшы сезимин туюнтту да, өзүнүн жасаган ошол ишине кубанып, жүрөгү дикилдеп, жүзү албырып, тезек издеген болуп ары-бери эле чуркай берди, бирок, демейде жайнаган тезек азыр эмне үчүндүр табылбай жатканы менен Алтынайды кубаттагансып «кеч курунку балкыган күн нуру кыздын жүзүнө төгүлүп жатты».

Ушул эпизоддо «күн нуруна» карама-каршы **«кара катындын»** контрасттык деталдык элеси пайда болот. Кечинде тезекке кабы толбай келген «ит жетим», «томаяк жетим» (жеңесинин сөзү) катуу таяк жейт: «Ушинтип ыйлап жатып, талпакка бүк жыгылган бойдон уктап калган экем, түшүмдө: караңгы түн каптаган ээн адырда тезек терип жүргөн экемин, бир убакытта чийдин арасынан жеңем болуп ыржайган кара катын чыга калды да, мени көздөй атырылды. Капты көтөрүп качып жөнөдүм. Жүрөгүм оозума тыгылып, дем бербей, бутум чөпкө оролуп, кадамым арбыбайт. Чакырган **кара катын артымдан жетип келип, мени жерге көтөрө чапты да, жулмалап думчуктура баштады**. Ал менин колумдан кап талашып жатты. «Бербейм, тезекти мектепке алып барам! Кое бер мени, кое бер! деп чаңырып жаттым» (209-бет).

Байкуш кыз өз укугун, эркиндигин (ал үйдө күн сыяктуу жүрчү) талашып, түшүндө кара катын менен (эскилик) күрөшө баштады. А чындык турмушта анын тагдыры кара катындын колунда болчу.

Окууга балдарды тартуу мезгилинде «ак» менен **«каранын»** күрөшү чегине жетип, совет өкмөтүнүн (ал Дүйшөн) колдоосу менен Алтынай жеңишке ээ болду.

Дүйшөн Алтынайды катуу кармаш-күрөш менен жүрүп мектепке тарткан. Бирок, «кара катын» ушуну менен тыйылып калган жок, тымызын күрөш

жүрө берди. Эми ал кызды байга токолдукка сатыш үчүн иш жүргүзүп жатты. Бул кабар Дүйшөнгө жетип, эми ал Алтынайды өзү жашаган Картаңбайдын үйүнө киргизип алды.

Ортодо Дүйшөндүн жасап жаткан иштерине кара күчтөрдүн тоскоолдугу, шылдың-мыскылы күчөй берди. Мугалим балдарды мектепке алпарыш үчүн чоң суудан бирин аркасына, бирин алдына көтөрүп алып чыгып жүргөн мезгилинде «кыштоодогу малдуулар жайма каптарды алдыларына салып алып, чоң сары тон, түлкү тебетей кийип, куйругу чорт түйүлгөн аттарды алчандата, ичкен бозосун карт кекирип:

–Э, ботом, ма бул бирин көтөрүп, бирин аркалап **балапан ээрчиткен күрптөй болгон неме ким өзү?**– деп, камчысын түртө өтөр эле. Анда экинчиси темине берип:

–Атаңдын көрү, **аял болсо токолдукка ала турган нгеме экен го!**– деп, туяктын астынан даңкан таштап, каткырган бойдон кетишер эле» (213-бет).

Дагы бир **контрасттуу деталь** – «булар» жана «тигилер». Биринчиси, азырынча бечара абалда, экинчиси, үстөмөндөп турат. Кармаштын чок ортосунда Дүйшөн менен Алтынай, ал эми «каралардын» аттары айтылбай, алардын сүйлөгөн сөздөрүнөн, жүрүм-турумунан ким экендиктерин боолголоого болот. Мисалы, «токол» жөнүндө байдан башка ким сүйлөмөк эле?!

Кышында муздак суу кечип, бир күнү Дүйшөн балдар өтө турган аттамак салмак болот. Жардам берген эч ким жок. Эптеп караан болуп Алтынай жүрдү эле, бир убакта анын тарамышы түйүлүп, Дүйшөн суудан көтөрүп чыгып, шинелине ороп отургузуп коюп, өзү жалгыз бүтүрөт.

Анан минтип сүйлөйт:

–Жайнаган көзүңдөн айланайын,- деди ал мени эркелете. – Окууга дегеле дилгирсиң. Кап, колумдан келсе сени чоң шаарга окутсам э–э! Кандай киши болор элең!- деди да, өйдө туруп, шыргалаң агыза булдураган көк кашка суунун жээгинде эки колун желкесине алып, көкүрөгүн кере тээ кыялап көчүп бара жаткан ала булутка тигилип ойлонуп турду» (215-бет).

Дүйшөн менен Алтынайда бири-бирине ачык айтылбаган ынактык сезим пайда болгонун автордук **деталдык сүрөттөөлөрдөн** туюуга болот. Волосттон келе жатып, Дүйшөн атын карышкырга жедирип, өзү араң кутулат: «–Эй, бул ким бышактаган?– деди Дүйшөн.

–Алтынай эле, эси чыгып ыйлап жатат- деди Сайкал.

–Алтынай!-Дүйшөн ордуна ыргып туруп, менин баш жагыма келип, тизелеп отура калды. –Э, Алтынай, сага эмне болду, эмне ыйлап жатасың? Айтчы?

Мен эркеп, ого бетер шолоктоп, тескери карап кеттим.

–Айланайын, жайнаган көзүңдөн болоюн, садагаң кетейин!– деп, Дүйшөн мени көтөрүп алып, өйдө турду. –Эмне болду сага, чоң эле кызсың, мынча эмне? Бери карачы...

Дүйшөндүн мойнунан кучактап, ансайын солкулдап, мойну-башын суу кылып, эч бир ыйымды токтото алсамчы...

Ошондо менин жүрөгүм түшпөй эле, **мен кандай бактылуу экенимди билишсе го! Айтып берүүгө чамам жок, тил да жетпейт**» (221–222-беттер).

Жаркырап жаз келди. Дүйшөн кара катындын Алтынайды жакында күйөөгө узатаарын сезип жүргөн. Кыз да кайгылуу. Ошондо анын маанайын ачуу аракетинде мугалим теректин эки жаш чырпыгын алып келип, төлгө катары отургузмак болду. Сабактан кийин экөө мектепте калды.

–Экөөбүз азыр бир иш кылабыз, Алтынай,- деди өзүнчө сүйүнгөндөй мени күлө карап. –мына бул теректерди мен сага арнап алып келдим. Ушулар жетилип чоңойгондо, сен дагы жетилип, жакшы киши болуп, көктөп бүрдөйсүң. Менин баамымда сен чоң окумуштуу адам болосуң. Айтты-айтпады дээрсиң, сенин таалайыңа жазылып турат, жайнаган көзүңдөн айланайыным, тал чыбыктай солкулдак кезиң, зээниң бар, акылың тунук. Ушул тилекке багыштап алып келдим элем. Кел эми өз колубуз менен тигип коелу. Багың окуудан ачылсын!» (224-бет).

Ошентип, «менин боюм менен тең болгон жаш наристе кабыктуу көгүлтүр бай терекчелер жанаша жерден орун алып, тикелей калды» (224-бет). Ошондо Алтынайдын кубанганын айтпа: «Сүйүнгөнүмдөн-кубанганымдан, ыраазы болгонумдан эмне дээримди билбей, унчукпай эле Дүйшөндү карап тура бердим». Анын кубакай жүзүндөгү сүйрүрөөк келген кара көздөрү кандай сулуу, кандай таза пейилдүү экенин башта билбей жүргөндөй, азыр **жүрөгүмдү солкулдаткан алда кандай башка сезим** козголуп: «Дүйшөн агай, сиз ушундай агай болуп туулганыңыз үчүн, мен... мен сизди кучактап өпкүм келип турат!» деп жибере жаздап, өзүмдүн бул оюмдан өзүм чочуп, уялып кеттим» (225-бет).

Бул **деталь-сүрөттөөдөн** Алтынайдын наристе сүйүү сезими козголуп, жүрөгүн тебе баштаганы ачык эле сезилип турат. Эки жаштын ушундай бири-бирине мээрим төккөн кубанычтуу күнүн кара күчтөр талкалап, кыйратып ташташты. Мектептин өзүнөн Дүйшөндү кызылдай сабап туруп, Алтынайды зордоп алагачты да, зордуктап токол кылды. Мына ошол капаста отурган үч күндө Алтынайдын «кызара бөрткөн булкуйган жоон киши» (223-бет) менен жүзүкара жеңе сөрөйдү каргагандан башка колунан эмне келмек эле: «Адам баласы жашаган жер үстүндө эмес, караңгы көр түбүнө түшүп кеткендей, же өлүү, же тирүү экенимди билбей отурдум. Сайда аккан суу гана күнгүрөнө шаркырап, мага боор ооруп аягансып, таштан-ташка урунуп жатты.

О, жеңе болуп аталган жүзү кара шум катын, ылайым убалым сага жетип, төгүлгөн көз жашым, төгүлгөн дене каным топон сел болуп, сени тумчуктура каптаса экен! Бул түнү мен аял болдум! Мени зордоп аял кылган **айбандын балдарынан да жаш экем...**» (228-бет).

Зар какшап ыйлаган кыз! А кара күчтөрдүн «олжосу» колго тийип, көңүлү жайында. Бул ойду төмөнкү кичинекей **деталь** тастыктайт: «Түндүн кайсы убактысы экенин ким билсин, төрдө дыркыраган коңурук, сайда күнгүрөнө аккан суу, башка эч ким жок. Мени менен эми кимдин иши болмок эле... Мен ким? Токол, тепсенди токол, күң токол, өмүрү көзү ачылбаган шордуу токол!.. (229-бет). Эртеси бай журт котормок экен. Кошуна үйлөр чечилип, бул үй да үзүк, туурдугу сыйрылып жыланачталды. Кара катын «төрдө башы менен чүмкөнүп, **аюудай жаткан немесин**, «ой, сен тур, көчкөнү жатабыз» деп үн чыгарбады. Ошол **учурда темир тордой болгон** кереге-ууктардын арасынан көзүмдү салсам, сайда үч атчан көрүнө калды. Көч көчүргөнү келе жаткан немелер экен го деп, бир убакта өзүмө ишенбей, көзүмдү чоң ачып карасам,- Дүйшөн, анын жанына эки кызыл жакалуу милиционерлер кошулуп, туура биздин үйдү көздөй келатыптыр... Мен өйдө тура алган жокмун, оозумдан үн да чыккан жок. Сүйүнгөнүм канчалык көп болсо, өкүнүп, өксүгөнүм андан көп, өлүм алдында тургандагыдай кулагым тунжурап кетти.

Дүйшөн аттан секирип түшүп, эшикти жара тээп, үйгө жүгүрүп кирди да, тигинин үстүндөгү жуурканды буту менен шилей тээп, тигиндей ыргытты.

– Өйдө тур!- деди ал.

Көзүн ушалаган зөөкүр адегенде чамына берди эле тапанчаларын сундуруп турган милиционерлерди көрүп, титиреп тура келди. Дүйшөн соо колу менен анын жакасын булкуй кармап, өзүнө жакындата, көзүнөн көзүн айрыбай, каны ичине тартып, үнү калчылдап чыкты:

– **Адам кейпиндеги ит!** Бас азыр, барчу жерине барасың.

Тигил астына түшө бергенде Дүйшөн аны дагы да булкуй кармап токтотту:

– Сен бул жаш кызды чөптөй тебелеп бүлдүрдүм, күнүн бүтүрдүм деп турасың го ичинден... Билип койгун, **ал заманыңар өткөн, заман азыр биздики**. Бул кыз өлбөйт, ал кайра тирилип адам болот, а сен, сенин заманың ушуну менен бүттү» (230-бет).

Келтирилген текст туташ эле мазмундуу деталдардан турат. Алтынайдын кереге, уукту темир торго окшотуруусу абдан орундуу. Ал жактан чыгып кетүүгө эч мүмкүнчүлүк жок эле. Байкуш кыз түндөсү казык менен керегенин түбүн эки түн оюп, араң бир билек баткандай жылчык жасаган. Эгерде Дүйшөн дагы бир күн кечиксе, Алтынайдын түрмө-тордон бошонуп чыгышы дагы кыйындамак. Экинчиден, Дүйшөндүн жеңиши – бул совет өкмөтүнүн жеңиши. Тигил шүмшүктөр кеңеш өкмөтү орногонго чейин далай кыздардын шорун кайнатып, «талпак токолдорго айландырган». Мына эми кезек мурда тепселгендерге тийип, алар үчүн **күн чыгып**, тигил «адам кейпиндеги иттерге» **түн түштү**. «Келме кезек, терме тезек» деп айтылат

карапайым элдик тилде. Байкуш Алтынай Дүйшөндүн жеңишине бир эсе сүйүнсө да, жүрөктө дарт калды, турмушу бузулду.

Эркиндик алган Алтынайга сайга жеткенде Дүйшөн жуунуп алууну сунуш кылат. Бул да **деталдык табылга**. «Чечинип алып, ушул агын сууга киригин: көңүл ооруткан ыплас, жаман неменин баары суу менен кетсин. Экинчи эстебе. Суудан жаңы киши, таза киши болуп чыга кел, макулбу?» (232-бет)- деди Дүйшөн. Ошентип, Алтынай кийин мугалимге ыраазылыгын, жүрөктөн чыккан төмөнкү сөздөрү аркылуу билдирет: «Кээ бир убакта адам баскан жерлерде издери өмүрү өчпөс болсочу. Эгерде азыр Дүйшөн экөөбүздүн тоо менен айылдын ортосунда ошол кезде басып өткөн жолубуз табылар болсо, жерге жата калып, издерин өпкүлөр элем. Мен үчүн ал тарыхый жол, мен кайра жанданып, турмушка кайра бет алып, келечегиме ишенип, бел байлаган жол» (231-бет).

Кийинки Алтынайды узатуу эпизоду да **подтекст-деталдарга** бай. Алтынай Ташкенге балдар үйүнө кетмек. Мына эми, поезд жөнөрүнө аз гана убакыт калды. Дүйшөн Алтынайдан ажырагысы жок. «Демейде ар нерсеге кайраты бек Дүйшөн бу жолу канчалык чымырканса да, ичтен сызып, кайгырганын жашыра албады. Ал мени кайра-кайра тигиле карап, жакамдын топчуларына чейин эркелете сылап, кыя албай турду.

– Мен сени өмүрү жанымдан алыс чыгарбас элем, Алтынай,- деди. –Бирок менин билимим жетпейт. Кантейин, окуунун чыныгы жолунан мен сени калтыра албайм.

– Мына эми, азыр жөнөйсүң! –Бактылуу бол, канатыңды жазып, талпынгын!

Сүйлөөгө дарманым келбей мен ыйлап эле тура бердим.

Аңгыча жарк-журк этип шарактаган поезд да келип жетти.

– Кана эми, беш көкүл чачыңдан айланайыным, бери болчу, маңдайыңан өбөйүн! –Дүйшөн **мени бекем кучактап, чачымдан сылап, маңдайымдан өптү**.

– Ал эми, сапарың ачылсын, жоодураган көзүңдөн айланайыным! (233-бет).

«Вагонду жандап жүгүрүп келаткан Дүйшөн бир убакытта артта кала берип, станциянын капчыгайы солк эте түшкөндөй:

– **Алтынай!**- деп, **баягыдай**, бирок, андай да эмес, **оюнда турган алда эмнени айтпай калып өкүнгөндөй кыйкырды** (233-бет).

Алтынай болсо **«көзү ачылбай калган тунук булак өңдүү эч ким билбеген биринчи наристе сүйүүсү менен»** (234-бет) кош айтышып, зымырап казак талаасында кош сызыктын үстүндө кетип баратты...

Адабияттар;

1.Айтматов Ч. Чыгармалар (беш томдук).-Б: Шам,1999, т.1